

Analysis of the Knowledge of Mahdism Research in Iran with the Approach of Scientometrics and Information Clustering: A Case Study; Articles

Hamid Ahmadi

*Corresponding author, Assistant Professor, Department of Knowledge and Information Science, Razi University, Kermanshah, Iran. E-mail: hamid_ahmadi@razi.ac.ir

Abdollah Gholami

Assistant Professor of Qur'an and Hadith, Faculty of Literature and Humanities, Razi University, Kermanshah, Iran. E-mail: gholami@razi.ac.ir

Abstract

Objective: Scientific productions in the field of Mahdism have grown in the last two decades and due to its religious and political dimension in the region, conceptual challenges have been registered. As a result, knowing the contexts, priorities and analysis of the knowledge of the domain seems necessary. The purpose of this study is to investigate the knowledge structure in Mahdism research using co-word analysis.

Methods: This research is applied in terms of purpose. In order to analyze the concept of knowledge in the field of Mahdism research, a combination of scientometric methods, information clustering and network analysis have been used. The research tools include scientometric software such as: "Ravar_matrix, Ucinet, NetDraw, and Vosviewer". The research community includes all the articles in the field of Mahdism in domestic magazines from the databases of "Noormags, Magiran, and SID" from the beginning to October 2023.

Results: The findings indicate that in the last two decades, there has been a significant growth in the research studies of Mahdism. Also, many authors from the Alimah Hoza and University have contributed to its scientific productions. In this research, it was found that the authors follow the model of an authorship. Collaboration in the form of co-authorship is less involved. Descriptive findings about the journals of this field showed that 5 journals are considered core journals in this field. The findings showed the field of Mahdavi studies in other fields of studies such as: social sciences, sociology, historical and political sciences, education and philosophy, art and literature interdisciplinary relations. The results of co-word analysis showed that more than 1341 concepts or keywords were mentioned and the concepts of "The Holy Mehdi, the waiting, appearance, doctrines of Mahdism, Extremist, false claimants" had the highest frequency among all concepts. Also, the conceptual pairs " the waiting - The Holy Mehdi, Islamic revolution-the waiting, The Holy Mehdi - last days, future study- Mahdism research, doctrine of Mahdoit- appearance " had the most co-occurrences. In addition, the concepts of "false claimants, Salafism, globalization,

denial of Mahdism", social standards and culture of Mahdism were identified as emerging concepts in the research. The results related to clustering showed that the knowledge of this field in Iran consists of 21 main clusters. The first to third clusters include "the influence of the Islamic Revolution on Mahdism, traditions and hadiths of Mahdism, social challenges of Mahdism" respectively, have the most concepts. The analysis of the maps indicates that the concepts of this field have many conceptual relationships with each other, and the concentration percentage of the network is 0.5, which is average in terms of density.

Conclusion: The results indicate that the volume of articles in this field of knowledge in Persian language is increasing day by day, and in terms of the number of researchers, it is a rich field. But the cooperation of authors is weak, and the number of magazines that publish articles in the field of Mahdism is also small. Many concepts have been proposed in this field, but a large percentage of them have been proposed only once in this field. The results of clustering indicate that the concepts formed in the field of Mahdavi studies will provide a suitable field for qualitative and theoretical research studies. In general, this research showed a big picture of concepts, conceptual clusters and relationships of concepts in the articles produced in the field of Mahdism

Keywords: Imam al Zaman, Mahdism research, information clustering Scientometrics, co-word analysis

Article type: Research

How to cite:

Ahmadi, H., & Gholami, A., (2024). Analysis of the Knowledge of Mahdism in Iran with the Approach of Scientometrics and Information Clustering: A Case Study; Articles. *Library and Information Sciences*, 27(1), 89-114.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 12/12/2023

Received in revised form: 28/01/2024

Accepted: 12/02/2024

Available online: 20/06/2024

Publisher: Central Library of Astan Quds Razavi
Library and Information Sciences, 2024, Vol. 27, No. 1, pp. 89-114.

© The author(s)

تحلیل دانش مهدویت‌پژوهی در ایران با رویکرد علم‌سنجی و خوشه‌بندی اطلاعات: مطالعه موردی؛ مقالات

حمید احمدی

*نویسنده مسئول، استادیار علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران. رایانامه: hamid_ahmadi@razi.ac.ir

عبدالله غلامی

استادیار گروه الهیات، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران. رایانامه: gholami@razi.ac.ir

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر تحلیل ساختار دانش حوزه مهدویت‌پژوهی در ایران است.

روش پژوهش: این پژوهش از نظر هدف، کاربردی است. جهت تحلیل دانش مفهوم حوزه مهدویت‌پژوهی از ترکیب روش‌های علم‌سنجی، خوشه‌بندی اطلاعات و تحلیل شبکه استفاده شده است.

یافته‌ها: یافته‌ها حاکی از آن است که در دو دهه اخیر پژوهش‌های حوزه مهدویت رشد چشمگیری داشته است. همچنین نویسندگان زیادی از حوزه‌های علمیه و دانشگاه‌ها در تولید مقالات آن نقش داشته‌اند. نتایج مربوط به تحلیل هم‌واژگانی نشان داد، بیش از ۱۳۴۰ مفهوم یا کلیدواژه مطرح شده و مفاهیم "مهدی موعود، انتظار، ظهور، آموزه‌های مهدویت، غیبت، مدعیان دروغین"، بیشترین فراوانی را در بین کلیه مفاهیم داشته‌اند. همچنین زوج‌های مفهومی "انتظار-مهدی موعود، انقلاب اسلامی-انتظار، مهدی موعود-آخرالزمان، آینده پژوهی-مهدویت پژوهی و دکترین مهدویت-ظهور" بیشترین هم‌رخدادی دارند. علاوه بر آن، مفاهیم "مدعیان دروغین، سلفی‌گری، جهانی‌شدن، انکار مهدویت"، مضامین اجتماعی و فرهنگ مهدویت" به عنوان مفاهیم نوظهور شناسایی شدند. نتایج مربوط به خوشه‌بندی نشان داد دانش این حوزه در ایران از ۲۱ خوشه اصلی تشکیل می‌شود. تحلیل نقشه‌ها نشان داد مفاهیم این حوزه روابط مفهومی زیادی با هم دارند و درصد تمرکز شبکه در حد ۰/۵ است که شبکه‌ای گسسته نیست، اما پرتراکم هم نیست.

نتیجه‌گیری: در این حوزه مفاهیم زیادی مطرح شده است. نتایج خوشه‌بندی حاکی از این است مفاهیم شکل گرفته در حوزه مهدویت‌پژوهی زمینه مناسبی برای پژوهش‌های کیفی و نظری فراهم خواهد کرد. در مجموع، این پژوهش تصویر کلانی از مفاهیم، خوشه‌های مفهومی و روابط مفاهیم در مقالات تولید شده حوزه مهدویت را نشان داد.

کلیدواژه‌ها: امام زمان (عج)، مهدویت پژوهی، علم‌سنجی، تحلیل هم‌واژگانی، خوشه‌بندی اطلاعات

نوع مقاله: پژوهشی

استناد:

احمدی، حمید؛ غلامی، عبدالله (۱۴۰۳). تحلیل دانش مهدویت‌پژوهی در ایران با رویکرد علم‌سنجی و خوشه‌بندی اطلاعات: مطالعه موردی؛ مقالات. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۲۷(۱)، ۸۹-۱۱۴.

تاریخچه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۹/۲۱ تاریخ ویرایش: ۱۴۰۲/۱۱/۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۲۳ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۳/۳۱

ناشر: کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی

کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۴۰۳، دوره ۲۷، شماره ۱، شماره پیاپی ۱۰۵، صص. ۸۹-۱۱۴.

© نویسندگان

مقدمه

مهدویت یکی از مهمترین آموزه‌ها در فرهنگ و اندیشه اسلامی است و از اهمیت و جایگاه ممتازی برخوردار بوده و دارای آثار و کارکردهای بسیاری در عرصه‌های اجتماعی است (شاگری زواردهی، ۱۴۰۲). مهدویت‌پژوهی به عنوان شاخه‌ای از حوزه امامت‌پژوهی در گستره علم کلام شناخته شده و دارای مجموعه مسائل منظم و متنوع، موضوع و روش مشخص و نیز هدف و غایت معین است و با رویکرد درونی و جزءنگرانه و با نگاه درجه یک به توجیه، تبیین و دفاع از مسائل درونی مهدویت می‌پردازد (الهی نژاد، ۱۳۹۱).

در ایران در حوزه دانش مهدویت‌پژوهی مقالات علمی زیادی منتشر شده و در سال‌های اخیر این حوزه بیشتر از گذشته مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. با توجه به فراوانی مقالات علمی در حوزه مهدویت، همچنان یکی از دغدغه‌های موجود، نبود شناخت دقیقی از مطالعات صورت گرفته است. اثربخشی مطالعات پژوهشی مهدویت مستلزم ارائه ساختاری منسجم از پژوهش‌های متنوع در این حوزه به ویژه با روش‌ها و تکنیک‌های علم‌سنجی است. با عنایت به این که لازمه مدیریت هدفمند علم و دانش، حصول شناخت و ارزیابی مستدل از وضعیت کنونی یک حوزه علمی است؛ در این راستا روش‌های علم‌سنجی با استفاده از فنون مختلفی از قبیل تحلیل هم‌واژگانی و خوشه‌بندی اطلاعات برای مطالعه ساختار حوزه مطالعاتی مهدویت می‌تواند مفید باشد. بنابراین ضرورت دارد حوزه دانش مهدویت‌پژوهی در ایران، مورد تحلیل و ارزیابی واقع شود تا زمینه مدیریت علم و دانش در این حوزه در کشور فراهم شود و تصویر جامعی از وضعیت تولید دانش این حوزه در ایران روشن گردد.

از بعد نظری مطالعه حاضر می‌تواند زمینه‌ای برای مطالعات دقیق‌تر، محدودتر و حوزه‌های موضوعی مرتبط به پژوهشگران ارائه دهد و از بعد عملی نتایج این مطالعه اطلاعات اولیه برای توجه سیاستگذاران علم و پژوهشگران حوزه‌های دینی و اسلامی فراهم کند. از این رو، هدف از پژوهش حاضر تحلیل محتوای دانش مهدویت‌پژوهی با رویکرد علم‌سنجی، خوشه‌بندی اطلاعات و شبکه مفهومی دانش این حوزه جهت ارزیابی بخشی از تولیدات علمی (مقالات) معتبر آن است. بنابراین، در راستای حصول به هدف اصلی، پرسش‌های زیر قابل حصول خواهد بود:

۱. روند تولید و نرخ رشد مقالات این حوزه در ایران چگونه است؟
۲. مجلات برتر این حوزه در ایران کدام‌ها هستند؟
۳. نویسندگان پرکار حوزه مهدویت‌پژوهی چه کسانی هستند؟
۴. الگوی هم‌نویسندگی در حوزه مهدویت‌پژوهی چگونه است؟
۵. روابط میان‌رشته‌ای دانش مهدویت‌پژوهی چگونه است؟

۶. مفاهیم پربسامد، هم‌رخداد و داغ حوزه مهدویت در ایران کدام‌ها هستند؟

۷. خوشه‌بندی مفاهیم مقالات تولیدشده چگونه شکل گرفته است؟

۸. شبکه مفهومی هم‌رخدادی مفاهیم چگونه و چه ویژگی‌هایی دارد؟

پیشینه پژوهش

جستجو در ابعاد حوزه دانش مهدویت نشان داد تا امروز این حوزه با روش‌ها و تکنیک‌های علم‌سنجی مورد مطالعه قرار نگرفته است. اما چند پژوهش از جمله: پژوهش‌های بهروز لک (۱۳۸۶)، الهی نژاد (۱۳۹۷) و ملکی راد (۱۳۹۸)، در ابعاد مدیریت دانش، آینده‌پژوهی مهدویت و در ابعاد روش‌شناسی مهدویت الهی نژاد (۱۳۹۸)، در ابعاد نیازسنجی و شناخت اولویت‌های پژوهشی مهدویت (عرفان، ۱۳۹۹) و در زمینه کتابشناسی توصیفی و موضوعی (حصارکی، ۱۳۹۰)، (سلیمانی، ۱۳۹۱) و تحلیل محتوای کتاب‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان با هدف میزان توجه به مباحث مهدویت در این کتاب‌ها (ولی پور، ۱۴۰۲) صورت گرفته است.

با بررسی‌های به عمل آمده، در مورد پیشینه‌های مرتبط با روش این پژوهش چند مطالعه یافت شد که در ابعاد حوزه اسلام و قرآن انجام شده است. در این بخش به آن‌ها اشاره می‌گردد:

ترسیم ساختار دانش در پژوهش‌های علوم قرآن و حدیث ایران با استفاده از تحلیل هم‌واژگانی از قاضی‌زاده، سهیلی و خاصه (۱۳۹۷)، مطالعات حوزه موضوعی امام رضا (ع) از مطلبی و علیپور حافظی (۱۴۰۱)، همچنین مطالعه تمدن اسلامی با روش علم‌سنجی (شرفی، شقاقی و پاشنگ، ۱۳۹۸)، بررسی رابطه بین موضوع سلامت و ماه رمضان با روش علم‌سنجی از حسین و دیگران، (۲۰۲۰)، مطالعه در حوزه ادیان و سلامت انسان (شنل^۱، ۲۰۱۸)، مطالعه تولیدات علمی علوم قرآنی در پایگاه وب او ساینس^۲ (صادقیان، ۲۰۱۸)، تحلیل موضوعی پژوهش‌های اسلامی در نشریات فارسی ایران از محمدی مزرعه شاهی و قصابیان (۱۳۹۹)، تحلیل موضوعی مقالات علوم قرآنی و پزشکی (باقری و دیگران، ۲۰۱۷)، همچنین جایگاه مطالعات علوم قرآنی در تولید علم جهانی (خاصه و دیگران، ۱۳۹۵) و بررسی تولیدات علمی در حوزه اسلام بر اساس پایگاه داده WOS از کریمی، محمدی و شاه احمدی (۲۰۲۱).

مشاهده نتایج بیشتر این پژوهش حول محور بررسی روند تولیدات مقالات در طول زمان، شناسایی نویسندگان برتر، مجلات مهم، روابط هم‌نویسندگی، موضوعات مورد پژوهش و ترسیم نقشه‌های هم‌نویسندگی و گاهی هم‌واژگانی در موضوعات مطرح شده بوده است. داده‌های اکثریت این پژوهش‌ها به زبان انگلیسی بوده و

1. Şenel

2. Web of scienc

در این میان، در پژوهش‌های اندکی منابع فارسی به خصوص مقالات مورد بررسی قرار گرفته است. بررسی پیشینه‌های پژوهش نشان می‌دهد که با وجود استفاده از فنون علم‌سنجی در بررسی حوزه‌های علوم اسلامی و علوم قرآنی، تاکنون مطالعه‌ای با روش علم‌سنجی بر روی مطالعات حوزه مهدویت صورت نگرفته و علاوه بر آن، پژوهش‌های اندکی با روش تحلیل هم‌واژگانی و خوشه‌بندی اطلاعات بر روی حوزه اسلام و قرآن صورت گرفته است. اما تا به امروز از روش تحلیل هم‌واژگانی برای ترسیم ساختار، تحلیل زمینه‌های علمی، مفهومی، هم‌رخدادی، کشف الگوها و روندهای نوظهور و غیره در سایر حوزه‌ها چه در ایران و چه در خارج از ایران استفاده نشده است. بر این اساس پژوهش حاضر بر آن است حوزه دانش مهدویت‌پژوهی در ایران را با فنون و تکنیک‌های علم‌سنجی به خصوص تحلیل هم‌واژگانی و خوشه‌بندی اطلاعات تحلیل نماید و برای غنا و کیفیت هر چه بیشتر پژوهش‌های این حوزه و شناسایی زمینه‌های مستعد و شناسایی نقص‌های مفهومی و همچنین راهنمایی برای سیاستگذاران و تصمیم‌سازان عرصه علمی آن در سطح کلان ارائه کند.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش با رویکرد علم‌سنجی و با استفاده از تحلیل هم‌واژگانی، خوشه‌بندی اطلاعات و تحلیل شبکه اجتماعی به بررسی و شناسایی روابط مفهومی میان آثار علمی و پژوهشی مهدویت می‌پردازد. تحلیل هم‌واژگانی روشی کارآمد برای تحلیل محتواست (لیو^۱، ۲۰۱۲، به نقل از احمدی و عصاره، ۱۳۹۴). تحلیل هم‌واژگانی یا هم‌رخدادی واژگان روش مناسبی برای کشف ارتباطات حوزه‌های پژوهشی علم است و پیوندهای مهمی را نشان می‌دهد که ممکن است کشف آن‌ها به روش‌های دیگر مشکل باشد. روش تحلیل هم‌رخدادی واژگان می‌تواند به عنوان ابزاری قدرتمند، امکان تعقیب تحولات ساختاری و تکامل شبکه ادراکی و اجتماعی را میسر سازد (مطلبی و علیپور حافظی، ۱۴۰۱). شاخص‌های تحلیل شبکه اجتماعی بر اساس شبکه انسانی و شامل شاخص مرکزیت درجه، مرکزیت بینابینی، شاخص مرکزیت نزدیکی و بردار ویژه است (فو^۲ و دیگران، ۲۰۱۸). برای نتیجه گرفتن از این روش، بعد از انتخاب حوزه مورد پژوهش، مراحل به شرح زیر انجام می‌گیرد:

گام اول: استخراج مفاهیم یا واژگان از مقالات

برای استخراج مفاهیم از مقالات دو شیوه وجود دارد: شیوه اول، به روش تحلیل محتوا و به صورت دستی و شیوه دوم با روش‌های متن‌کاوی و به صورت خودکار انجام می‌شود. در شیوه اول، واژگان و مفاهیم از عنوان،

چکیده و کلیدواژگان توصیفگر یک جا استخراج می‌شود. در پژوهش حاضر از شیوه متن‌کاوی با روش خودکار، داده‌های مورد نیاز از مقالات حوزه مهدویت استخراج گردید.

گام دوم: آماده‌سازی و انتخاب نهایی مفاهیم

در این مرحله، معمولاً چهار عمل صورت می‌گیرد که شامل یکدست‌سازی واژه‌ها، برچسب‌گذاری، تهیه سیاهه کلمات بازدارنده و انتخاب روش و عملی که به وسیله آن از میان واژه‌های استخراج شده اولیه، مفاهیم یا کلیدواژه‌های مهم انتخاب می‌شود.

گام سوم: ساخت ماتریس هم‌رخدادی واژگان

تحلیل ویژگی‌ها و شاخص‌های ماتریس هم‌رخدادی مهمترین مرحله از تحلیل هم‌رخدادی واژگان است.

گام چهارم: خوشه‌بندی، تحلیل و ترسیم نقشه‌های مفهومی با داده‌های هم‌رخدادی

خوشه‌بندی داده‌ها و ترسیم نقشه‌های مفهومی یکی از خروجی‌های داده‌های هم‌رخدادی واژگان است که معمولاً بعد از مرحله ماتریس‌سازی انجام می‌شود. خوشه‌بندی نوعی دسته‌بندی خودکار بدون دخالت انسان و ایجاد نقشه‌های مفهومی نیز نوعی ترسیم ساختار با تحلیل شبکه‌های اجتماعی حوزه تلقی می‌شود.

جامعه مورد مطالعه این پژوهش شامل کلیه مقاله‌های فارسی از ابتدا تا مهر ۱۴۰۲ است. برای گردآوری داده‌ها از پایگاه‌های اطلاعاتی مقالات مجلات فارسی (نورمگز، مگ ایران و اس.آی.دی)^۱ استفاده شد. امکانات و نحوی جستجوی در پایگاه‌های مجلات در ایران متفاوت هستند. علاوه بر آن، تا حدودی از لحاظ پوشش موضوعی نیز اختلافاتی دارند. به نحوی که پایگاه "اس.آی.دی" کمتر حوزه علوم انسانی را پوشش می‌دهد و بر عکس پایگاه "نورمگز" برای حوزه علوم انسانی و اجتماعی پایگاه مناسب‌تری است. پایگاه "مگ ایران" پایگاه عمومی است و مقالات متفرقه زیادی را پوشش می‌دهد. این پایگاه‌ها هم‌پوشانی زیادی در اشتراک مجلات دارند. با این وصف، برای جستجو در حوزه مورد پژوهش، از تمام راهکارهای جستجو اعم از پیشرفته، ساده و مروری با کلیدواژه‌های: «مهدویت»، «امام زمان»، «امام غایب»، «مهدی (ع)»، «غیبت» و «انتظار» به عنوان راهبرد جستجو برای استخراج مقالات مرتبط استفاده گردید. در مرحله اول در مجموع تمام پایگاه‌ها حدود ۳۰۸۸ مقاله به شرح جدول ۱ استخراج گردید. به دلیل دستیابی به مقالات کاملاً مرتبط با این حوزه، در ابتدا با روش‌های معمول در نرم‌افزار word هم‌پوشانی آن‌ها برطرف گردید. بعد از رفع هم‌پوشانی، حدود ۲۰۰۰ مقاله به دست آمد که بیش از ۵۰ درصد آن‌ها فقط در متن مقالات اشاره کوتاهی به مهدویت شده بود. بنابراین،

در نهایت ۸۳۵ مقاله کاملاً مرتبط با حوزه مهدویت برای تحلیل در این پژوهش انتخاب گردید. ملاک انتخاب، کیفیت داده برای تحلیل دقیق حوزه بوده و از نمونه‌گیری استفاده نشده است.

جدول ۱. پوشش موضوع مهدویت در پایگاه‌های مقالات فارسی

پایگاه	اس.آی.دی	مگ ایران	نورمگز
تعداد	۳۰۱	۱۳۳۸	۱۴۴۹

تجزیه و تحلیل داده‌ها شامل یافته‌های توصیفی و پاسخ به پرسش‌های تحلیلی پژوهش در چند مرحله است. ماتریس مفاهیم از طریق نرم‌افزار راور ماتریس^۱ انجام شد. در این پژوهش از طریق روش خوشه‌بندی مبتنی بر اتصاد (خوشه‌بندی سلسله مراتبی) با «روش وارد^۲» و با استفاده از نرم‌افزار «یوسی آی نت^۳» خوشه‌بندی‌ها صورت گرفت. برای ترسیم نقشه‌های مفهومی حوزه، از طریق نرم‌افزار «یوسی آی. نت» پیش‌پردازش‌های لازم از جمله تبدیل و تغییر فرمت داده صورت گرفت، سپس با نرم‌افزار «نت دراو^۴ و ووس یوور^۵» نقشه‌های مفهومی لازم بر اساس شاخص‌های تحلیل شبکه اجتماعی صورت گرفت. شاخص‌های مورد استفاده تحلیل شبکه اجتماعی در این پژوهش شامل: شاخص‌های مرکزیت^۶ درجه، بینابینی، نزدیکی و بردار ویژه^۶ است و محاسبات آن از طریق نرم‌افزار شبکه اجتماعی «یوسی آی نت» انجام شد.

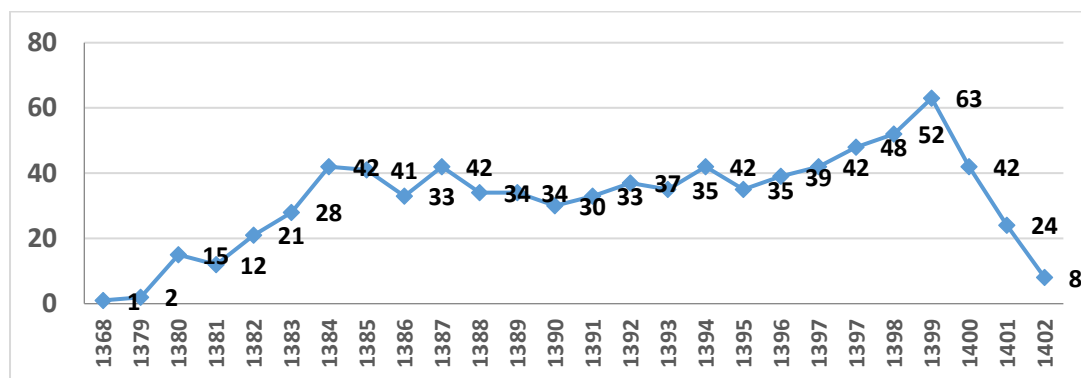
یافته‌های پژوهش

در این بخش بر اساس هدف اصلی پژوهش و داده‌های موجود، به پرسش‌های مطرح شده پاسخ داده می‌شود. تحلیل داده در این بخش صرفاً تشریح یافته‌های به دست آمده است که در قالب جدول‌ها، نمودارها و نقشه‌ها نشان داده می‌شود.

پرسش ۱. روند تولید و نرخ رشد مقالات این حوزه در ایران چگونه است؟

یافته‌های توصیفی نشان می‌دهد نرخ رشد این حوزه برابر با ۳/۳۴ درصد است. تعداد ۸۳۵ مقاله حوزه دانش مهدویت پژوهی در ایران به شرح نمودار زیر توزیع شده‌اند. در بررسی بازه‌های زمانی، آمارها نشان می‌دهد رشد مقالات این حوزه در ایران از سال ۱۳۷۳ شروع شده و قبل از آن تعداد اندکی منتشر شده است. در پایگاه‌های مجلات فارسی اولین مقاله در این حوزه در سال ۱۳۶۸ ثبت شده و از سال ۱۳۸۱ به طور میانگین ۳۵ مقاله منتشر و در دهه ۹۰ رشد مقالات تخصصی بیشتر بوده است.

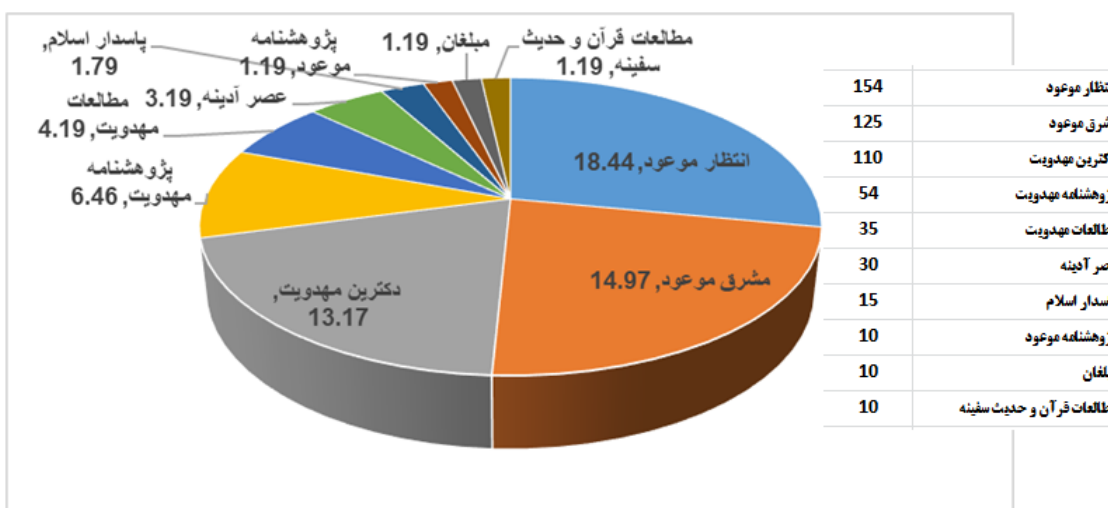
1. Ravar_matrix
 2. Ward Method
 3. Ucinet 6
 4. NetDraw 2.110
 5. Vosviewer1.6.16
 6. Degree, betweenness, closeness, eigenvector

نمودار ۱. تولید مقالات در بازه‌های زمانی

پرسش ۲. مجلات برتر حوزه مهدویت کدام‌ها هستند؟

یافته‌های توصیفی حاکی از آن است که در این حوزه، ۱۵۶ مجله در چاپ و پذیرش ۸۳۵ مقاله نقش داشته‌اند. در این میان، مجله "انتظار موعود"، "مشرق موعود" و "دکترین مهدویت" به ترتیب بیشترین مقالات حوزه مهدویت‌پژوهی را منتشر کرده‌اند و نقش پررنگی در فعالیتهای علمی این حوزه دانشی در ایران دارند. در نمودار ۲ تعداد ۱۰ مجله برتر این حوزه مشاهده می‌شود. این آمار بر اساس ۸۳۵ مقاله نمایه‌شده در پایگاه‌های مجلات فارسی است و شواهد حاکی از آن است مجلات برتر این حوزه همین تعداد هستند. همچنین آمارها نشان می‌دهد این ده مجله در مجموع، بیش از ۶۵ درصد از مقالات را منتشر کرده‌اند.

نمودار ۲. مجلات هسته حوزه دانش مهدویت بر اساس مقالات فارسی

پرسش ۳. نویسندگان پرکار حوزه مهدویت پژوهی چه کسانی هستند؟

بررسی‌ها نشان می‌دهد ۸۰۵ نویسنده در تولید ۸۳۵ مقاله در حوزه مهدویت‌پژوهی نقش داشته‌اند. در جدول ۲ تعدادی از نویسندگان که بیش از ۱۰ مقاله تولید کرده‌اند مشاهده می‌شود.

جدول ۲. نویسندگان برتر حوزه مهدویت بر اساس مقالات فارسی

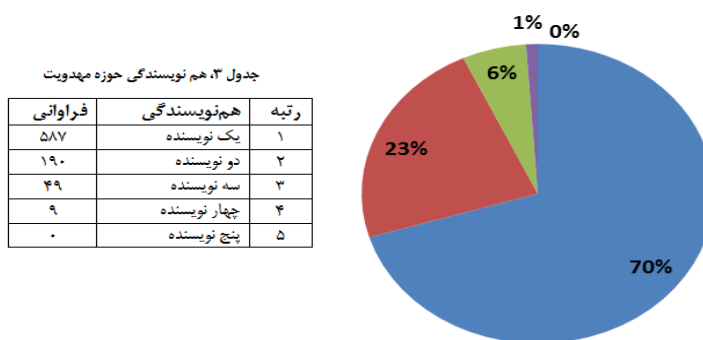
رتبه	نویسندگان	تعداد مقالات
۱	حسین الهی نژاد	۲۴
۲	سید رضی موسوی گیلانی	۲۱
۳	امیرحسین عرفان	۱۸
۴	سید مسعود پور سید آقایی	۱۶
۵	خدا مراد سلیمیان و امیر غنوی	۱۱
۶	غلامرضا بهروز لک و محمد صابر جعفری	۱۰

همان‌طور که مشاهده می‌شود به ترتیب الهی نژاد، موسوی گیلانی و عرفان فعال‌ترین نویسندگان حوزه مهدویت پژوهی هستند. سایر افراد در جدول نیز بین ۱۰ تا ۱۶ مقاله تولید کرده‌اند. همچنین، در این حوزه تعداد ۹۳ نویسنده هر کدام دو مقاله و ۶۵۵ نویسنده فقط یک مقاله تولید کرده‌اند.

پرسش ۴. الگوی هم‌نویسندگی در حوزه مهدویت‌پژوهی چگونه است؟

بررسی داده‌های توصیفی نشان داد که الگوی نویسندگی غالب در مقالات علمی حوزه دانش مهدویت‌پژوهی در ایران، الگوی تک نویسندگی است. همان‌گونه از جدول و نمودار زیر ملاحظه می‌شود، بیش از ۷۰ درصد از مقالات، حاصل عدم هم‌نویسندگی است. در این میان ۲۳ درصد مقالات از الگوی دو نویسندگی پیروی کرده‌اند. در مجموع ۳۰ درصد از مقالات این حوزه حاصل همکاری گروهی است.

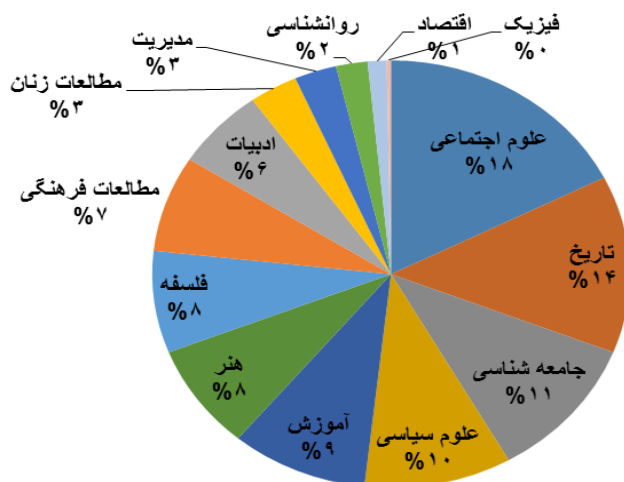
پنج نویسنده چهار نویسنده سه نویسنده دو نویسنده یک نویسنده

نمودار ۳. درصد هم‌نویسندگی در حوزه دانش مهدویت‌پژوهی بر اساس مقالات فارسی

پرسش ۵. روابط میان‌رشته‌ای حوزه دانش مهدویت در ایران چگونه است؟

نتایج حاصله از تحلیل هم‌واژگانی داده‌ها برای شناسایی روابط میان رشته‌ای حوزه مهدویت‌پژوهی نشان می‌دهد، این حوزه با حدود ۲۰ حوزه علمی دیگری روابط مفهومی دارد. در نمودار ۴ مشاهده می‌شود حوزه‌های علوم اجتماعی، تاریخ، جامعه‌شناسی، علوم سیاسی، آموزش، فلسفه و هنر دارای بیشترین روابط مفهومی با حوزه مهدویت هستند.

نمودار ۴. روابط میان رشته حوزه دانش مهدویت‌پژوهی بر اساس مقالات فارسی

پرسش ۶. مفاهیم پربسامد، هم‌رخداد و داغ حوزه مهدویت در ایران کدام‌ها هستند؟

در جدول ۴، ابر واژگان حوزه مهدویت‌پژوهی که حداقل ۵ بار در مقالات این حوزه بسامد داشته‌اند و با

مفهوم "مهدویت" نیز در مقالات هم‌رخدادی داشته‌اند، ارائه شده است.

جدول ۴. توزیع فراوانی ۴۰ زوج برتر هم‌واژگانی در حوزه مهدویت

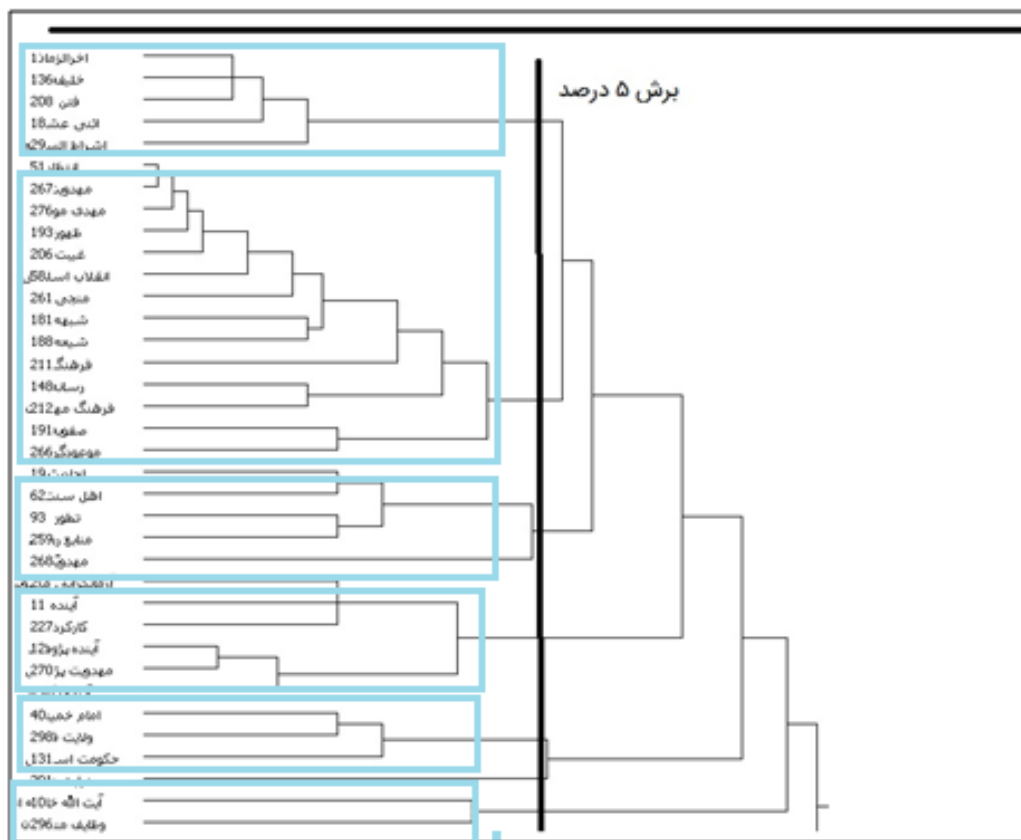
فراوانی	زوج‌های هم‌رخدادی	فراوانی	زوج‌های هم‌رخدادی	فراوانی	زوج‌های هم‌رخدادی
۸	امام خمینی	۱۲	مهدویت	۵۶	مهدویت
۸	کتاب‌های درسی	۱۲	مهدویت	۵۴	انتظار
۸	منجی‌گرایی	۱۱	مهدویت	۳۱	ظهور
۷	آزادی	۱۱	مهدویت	۲۱	آموزه‌ها
۷	آموزش	۱۱	مهدویت	۱۹	غیبت
۷	اندیشه مهدویت	۱۰	مهدویت	۱۹	مدعیان دروغ‌گو
۷	انکار مهدویت	۱۰	مهدویت	۱۸	انقلاب اسلامی
۷	تفسیر جامعه	۱۰	مهدویت	۱۷	مهدویت‌پژوهی
۷	خلیفه	۹	مهدویت	۱۵	اهل سنت
۷	صفوی	۹	مهدویت	۱۵	شیعه
۷	عدالت	۹	مهدویت	۱۵	فرهنگ مهدویت
۷	عقل‌گرایی	۹	مهدویت	۱۴	جهانی‌شدن
۶	موعودگرایی	۸	مهدویت	۱۳	دکترین مهدویت
۵	امام رضا (ع)	۸	مهدویت	۱۲	امامت

از مجموع داده‌های مورد بررسی این حوزه تعداد ۱۳۴۰ مفهوم-واژه به دست آمد. در این میان، غیر از واژه یا مفهوم «مهدویت» که در اکثر مقالات حضور دارد، مفاهیم «مهدی موعود، انتظار، ظهور، آموزه‌های مهدویت، غیبت، مدعیان دروغین، انقلاب اسلامی، مهدویت پژوهی، آینده پژوهی» بیشترین فراوانی را دارند. در جدول ۴، ۴۰ مفهوم که بیش از ۵ بار با مفهوم مهدویت هم‌رخدادی داشته‌اند، آمده است. همچنین از این تعداد، ۱۰۳۳ مفهوم-واژه فقط یک بار در مقالات بسامد داشته‌اند. به عبارتی، ۷۶ درصد مفاهیم فقط یک بار حضور پیدا کرده‌اند و ۱۰ درصد آن‌ها نیز دو بار بسامد داشته است.

پرسش ۷. خوشه‌بندی مفاهیم مقالات تولیدشده چگونه شکل گرفته است؟

به منظور شناسایی الگوی رایج ارتباطات مفهومی در مقالات مورد بررسی و درک کلی از موضوع‌های حاکم بر آن‌ها، خوشه‌های مفهومی حوزه مهدویت در ایران بر اساس مقالات این حوزه شناسایی شدند. برای خوشه‌بندی مفاهیم، از میان ۱۳۴۰ مفهوم-واژه ۳۰۵ مفهوم-واژه که بیش از دو بار در مقالات بسامد داشته‌اند برای خوشه‌بندی انتخاب شدند. تعداد خوشه‌ها بر پایه برش ۵ درصد گرفته شده است. برای ایجاد خوشه‌ها، مفاهیم و واژه‌ها دوبه‌دو با هم مورد مقایسه قرار گرفتند و در نهایت بر اساس روابط مفهومی، ۲۱ خوشه حاصل شد. شکل زیر نوعی خوشه‌بندی سلسله‌مراتبی دندروگرام^۱ حاصل شده بر اساس روابط مفهومی مقالات است. در خوشه‌بندی دندروگرام ذیل، مفاهیم از روش پایین به بالا با هم ارتباط پیدا کرده‌اند. بعضی از خوشه‌های حاصل شده متراکم‌ترند و تعداد زیادتری از مفهوم-واژه را شامل شده‌اند. همان‌طور گفته شد، خوشه‌بندی مفاهیم حاصل روابط مقالات است و ممکن است از لحاظ معنای اصطلاحی به ظاهر ارتباطی بین آن‌ها مجسم نشود؛ اما با کمی دقت می‌توان بین آن‌ها ارتباط مفهومی برقرار کرد.

به دلیل محدودیت صفحات مقاله امکان نمایش تمام خوشه با شکل زیر ممکن نیست. اما در جدول ۵ به تفکیک نام خوشه‌ها و مفاهیم هر یک شرح داده شده است.

شکل ۱. نمونه‌ای از خوشه‌بندی مبتنی بر اقتصاد (سلسله مراتبی دندروگرام) حوزه مهدویت پژوهی

نتایج خوشه‌بندی سلسله مراتبی دندروگرام با روش وارد منجر به تشکیل ۲۱ خوشه موضوعی در حوزه مهدویت پژوهی در ایران گردید. در جدول زیر نتایج خوشه‌بندی حاصل شده ارائه شده است.

جدول ۵. مفاهیم حاصل از تحلیل خوشه‌بندی مقالات حوزه مهدویت پژوهی در ایران

خوشه	شرح خوشه	مفاهیم خوشه	تعداد مفاهیم	درصد
۱	تأثیر انقلاب اسلامی در جهانی شدن مسئله مهدویت	آخرالزمان، آرمان‌گرایی مهدویت، آزادی، آیت الله خامنه‌ای، اصول تربیت، امام خمینی، انتظار، انقلاب اسلامی، تعلیم، تمدن اسلامی، جامعه مهدوی، حکومت اسلامی، روش تربیتی ...	۳۳	۱۰/۷۱
۲	روایات، احادیث و تفاسیر قرآن کریم در رابطه با مهدویت	آیات قرآن، تأویل، تطبیق، تفسیر، جرح و تعدیل، جری و تطبیق، حدیث، حکومت جهانی، روایات، فلسفه دین، فلسفه مهدویت، موعودگرایی، مهدویت‌گرایی ...	۲۹	۹/۴۲
۳	چالش‌های اجتماعی مرتبط با باورهای مهدویت	امنیت اجتماعی، اندیشه مهدویت، انسان‌شناسی، توسعه سیاسی، جمهوری اسلامی، چالش مهدویت، چشم‌انداز خلافت اسلامی، داعش، سیاست، عصر غیبت، مسئله‌شناسی، مهدویت پژوهی، نظام اجتماعی ...	۲۲	۷/۱۴
۴	روایات امامان و پیامبر اسلام درباره مهدویت	امامان معصوم، امامت، انحرافات فکری، انسان کامل، پیامبر اکرم، تشیع، جنبش، خاتمیت، شیعیان، صاحب‌الزمان، علائم ظهور، مشعشعیان، ولایت ...	۲۲	۷/۱۴

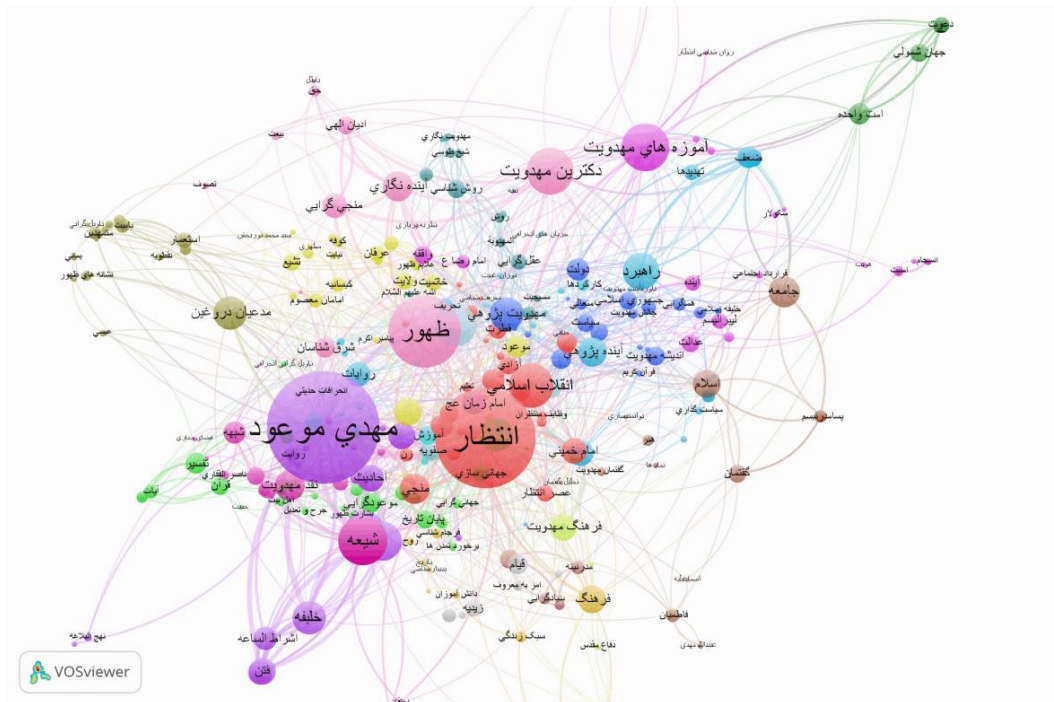
۵	آموزه‌های مهدویت در نظام و روابط اجتماعی	آموزه‌های مهدویت، ادعای مهدویت، اقتدار، پارسایان، امام رضا (ع)، انسجام، حکومت مهدوی، سکولار، سکولاریسم، ظهور عباسیان، عدالت، قرارداد اجتماعی، لیبرالیسم، نظم اجتماعی، واقعه، هویت ...	۱۹	۶/۱۷
۶	اصالت فردی و خانوادگی و رفتار اجتماعی مردم در باورهای مهدویت و مبارزه با سلفی‌گری	اصالت فرد، اصالت فردی، انحرافات حدیثی، باورداشت مهدویت، تحلیل محتوا، خانواده، دوران غیبت، رفتار اجتماعی، روایات تفسیری، سبک‌شناسی، شاخصه‌شناسی، کتاب‌های درسی، معارف مهدویت، مهدویت عامه ...	۱۸	۵/۸۴
۷	آینده‌پژوهی، سیاستگذاری علمی و پژوهشی در حوزه مهدویت	آینده‌پژوهی، پژوهش، تهدیدها، جریان‌های انحرافی، راهبرد مهدویت، رسانه، سیاستگذاری، سیاستگذاری فرهنگی، نقاط ضعف، فرصت‌ها، محیط خارجی، محیط داخلی، نیازسنجی ...	۱۸	۵/۸۴
۸	تاریخ، فرهنگ، تمدن و پدیدارشناسی مهدویت	ایران معاصر، باورها، پدیدارشناسی، تاریخ، تمدن، دانش آموزان، سبک زندگی، سرمایه اجتماعی، فرجام‌شناسی، فرهنگ، نمادها، هنجارها ...	۱۷	۵/۵۲
۹	مدعیان دروغین، انحرافات و جریان‌های انحرافی در مهدویت	استعمار: بابت، بهایت، تأویل‌گرایی، جریان‌های انحرافی، حروفیه، سفیانی، شیخیه، متمه‌دین، مدعیان دروغین، مدعیان مهدویت، علائم ظهور، نقطویه	۱۶	۵/۱۹
۱۰	حقوق بشر و تأثیرگذار دکتربین مهدویت	حقوق بشر، حقوق بشر اسلامی، حقوق بین‌الملل، دکتربین مهدویت، شرق‌شناسان، ظهور، منجی‌گرایی، منجی‌گرایی اسلامی، نظریه‌پردازی	۱۵	۴/۸۷
۱۱	تحلیل گفتمان مهدویت در اسلام و جامعه امروزی	اسلام، اسماعیلیه، پیام‌دین‌ساز، تحلیل گفتمان، توانمندسازی، جامعه، فاطمیان، قانون طبیعی، قرمطیان، گفتمان، گفتمان مهدویت، نمادها، هنر ...	۱۵	۴/۸۷
۱۲	عقل‌گرایی، نظریه‌پردازی مهدویت از دیدگاه عالمان اسلام	امید، انتظار، روش‌شناسی، روش عقلی، شیخ طوسی، شیخ مفید، عقل‌گرایی، کتاب الغیبه، کمال‌الدین و تمام النعمه، مسیحیت، مهدویت‌نگاری ...	۱۳	۴/۲۲
۱۳	نقد مهدویت در فضای مجازی و مسائلی همچون جنگ نرم و شبهات آن	اعتقاد به مهدویت، انکار مهدویت، تاریخ‌نگاری، جنگ نرم، رشید رضا، شبهه، شیعه، فضای مجازی، ناصر القفاری، نقد مهدویت ...	۱۳	۴/۲۲
۱۴	آسیب‌شناسی روایات مهدویت	آسیب‌شناسی احادیث، امام زمان عج، تطور، توقیعات، راویان، روایت، فریقین، گونه‌شناسی، متن‌پژوهی، منابع روایی ...	۱۲	۳/۹۰
۱۵	دیدگاه‌ها و روایات اهل سنت درباره مهدویت	آخرالزمان، اثنی عشر، اشراف الساعه، اهل سنت، حضرت علی (ع)، خلیفه، مهدی موعود، نهج‌البلاغه، وهابیت ...	۱۰	۳/۲۵
۱۶	امر به معروف و نهی از منکر و ریشه تاریخی مهدویت در آن	امر به معروف، زبده، قیام، مهدویت شخصی، مهدویت نوعی، نهی از منکر ...	۹	۲/۹۲
۱۷	وحدت ملت‌ها و نظام‌های سیاسی با ریشه مهدویت	امت واحده، توحید جهان‌شمولی، دعوت، سازمان‌های بین‌المللی، نظام‌های سیاسی، همزیستی مسالمت‌آمیز	۷	۲/۲۷
۱۸	تقیه، حکمت و سنت خداوند در عصر ظهور و غیبت امام زمان	تقیه، حکمت الهی، سنت الهی، عصر ظهور، غیبت، معنای زندگی، هدفمندی جهان	۷	۲/۲۷
۱۹	ادبیات و شعر با موضوع مهدویت	ادبیات، جامعه‌پذیری، دفاع مقدس، شعر، فرهنگ مهدویت ...	۵	۱/۶۲
۲۰	بنیادگرایی، سنت‌گرایی و تقابل با مدرنیته	بنیادگرایی، پیشرفت، سنت‌گرایی، مدرنیته، مهدویت‌اندیشی	۵	۱/۶۲
۲۱	گرایش خاص دینی در بحث مهدویت	اظهار دین، گرایش اباضیه، گرایش امامیه	۳	۰/۹۷

همان‌گونه که در جدول ۵ مشاهده می‌شود، در ستون اول شماره خوشه‌ها، در ستون دوم نام متناظر یا شرح مختصر خوشه‌ها و در ستون سوم مفاهیم پربسامد هر خوشه ذکر شده است. بیشترین مفاهیم در خوشه‌های ۱ تا ۸ شکل گرفته است و در روش خوشه‌بندی سلسله‌مراتبی مفاهیم خوشه‌ها از شماره اول تا آخر به ترتیب کمتر می‌شوند. خوشه اول "تأثیر انقلاب اسلامی ایران در جهانی‌شدن مهدویت"، خوشه دوم "روایات، احادیث و تفاسیر قرآن در رابطه با مهدویت" و خوشه سوم "چالش‌های اجتماعی مرتبط با باور مهدویت" به ترتیب با ۳۳، ۲۹ و ۲۲ مفهوم در رتبه‌های اول تا سوم قرار دارند. مشخصات سایر خوشه‌ها در جدول به خوبی دیده می‌شود.

پرسش ۸. شبکه مفهومی هم‌رخدادی مفاهیم چگونه و چه ویژگی‌هایی دارد؟

به منظر درک روشن‌تری از روابط مفاهیم در حوزه مهدویت، با ابزارها (ووس ویور و نت دراو) و شیوه‌های مختلف نقشه مفهومی این حوزه ترسیم شد. نقشه مفهومی شکل گرفته شامل گره‌ها (رأس‌ها) و لبه‌ها (یال‌ها) است. در شکل ۲ نقشه شبکه مفهومی این حوزه با حداکثر ارتباطات نمایش داده شده است. رنگ گره‌ها نشان‌دهنده مفاهیم هم‌موضوع یا هم‌خوشه هستند.

این نقشه بر اساس ماتریس ۳۰۵ مفهوم-واژه پربسامد است. ضخامت لبه‌ها نشان‌دهنده قدرت ارتباط یا لینک مفاهیم به هم هستند. به عبارتی هر چه این لینک‌ها بیشتر باشد، نشان‌دهنده ارتباط مفهومی و تأثیر مفاهیم به هم هستند و سایر گره‌ها نیز بستگی به دریافت لینک و بسامد آن در مقالات دارد. همان‌گونه که مشاهده می‌شود در این نقشه مفاهیم داغ و پر قدرت حوزه مهدویت پژوهی به خوبی دیده می‌شود.

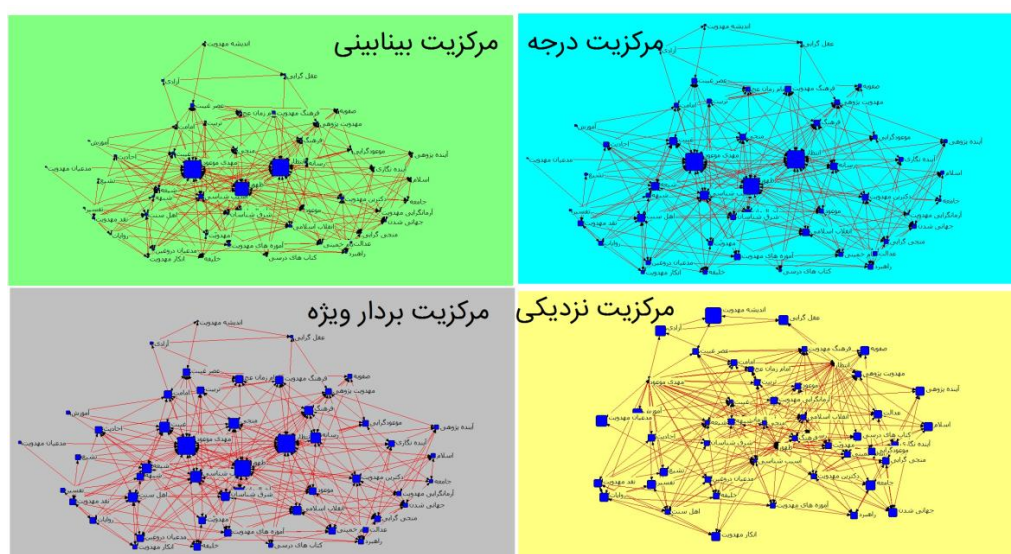
شکل ۲. نقشه شبکه مفهومی حوزه دانش مهدویت پژوهی در ایران

به منظور درک بیشتری از شبکه مفهومی (شکل ۲)، در جدول ۶، تعداد ۴۰ مفهوم که بر روی نقشه دارای بیشترین لینک هم‌رخدادی هستند ارائه می‌گردد. همان‌طور که مشاهده می‌شود مفهوم «انتظار» با مفاهیم «مهدی موعود»، «انقلاب اسلامی» و «مهدی موعود»، «آخرالزمان» به ترتیب دارای بیشترین هم‌رخدادی در شبکه مفهومی هستند. عدد این لینک‌ها هر چه بیشتر باشد نشان دهنده ارتباط مفهومی قدرتمندی هستند.

جدول ۶. ۲۰ زوج‌های هم‌رخدادی مفاهیم در شبکه مفهومی بر اساس قدرت لینک به هم

قدرت لینک	هم‌رخدادی مفاهیم	قدرت لینک	هم‌رخدادی مفاهیم
۸	انتظار*مهدی موعود	۱۶	انتظار*مهدی موعود
۸	انتظار*شیعه	۱۴	انقلاب اسلامی*انتظار
۷	آینده‌نگاری*دکترین مهدویت	۱۲	مهدی موعود*آخرالزمان
۷	دکترین مهدویت*منجی‌گرایی	۱۲	آینده‌پژوهی*مهدویت پژوهی
۶	غیبت*مهدی موعود	۱۲	دکترین مهدویت*ظهور
۶	ایران معاصر*مدعیان دروغ‌گو	۱۲	ظهور*غیبت
۶	تحریف*روایات	۱۱	اهل سنت*مهدی موعود
۶	اسلام*انتظار	۱۰	انتظار*ظهور
۶	انتظار*فرهنگ	۱۰	شیعه*مهدی موعود
۶	رسانه*فرهنگ مهدویت	۱۰	آخرالزمان*خلیفه‌های مسلمین

برای شناخت دقیق‌تری از روابط شکل گرفته در شبکه مفهومی در شکل ۳ چهار نقشه مجزا بر اساس شاخص‌های شبکه اجتماعی ارائه شده است. این نقشه‌ها شامل: نقشه شبکه مفهومی بر اساس شاخص‌های «مرکزیت درجه»، «مرکزیت بینابینی»، «مرکزیت نزدیکی» و «بردار ویژه» است. مفاهیم قدرتمند با وزن نرمال شده هر یک از شاخص‌ها در جدول ۷ ارائه شده است.

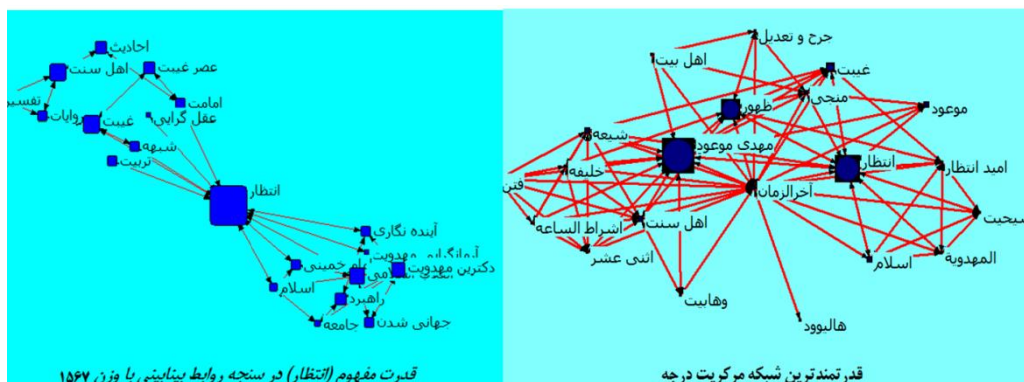
شکل ۳. نقشه مفهومی بر اساس شاخص‌های تحلیل شبکه اجتماعی حوزه مهدویت پژوهی در ایران

جدول ۷. مفاهیم برتر هر یک از سنجه‌های مرکزیت شبکه در حوزه دانش مهدویت

بردار ویژه	سنجه مرکزیت بینابینی		سنجه مرکزیت نزدیکی		سنجه مرکزیت درجه	
	وزن (نرمال)	مفاهیم	وزن (نرمال)	مفاهیم	وزن (نرمال)	مفاهیم
برای داده‌های کم محاسبه نمی‌شود	۲۷۳۱	مهدی موعود	۹۳۷	باورهای مهدویت	۱۷۸	انتظار
	۱۹۶۵	آموزه‌های مهدویت	۹۳۱	مهدویت‌اندیشی	۱۶۹	مهدی موعود
	۱۵۶۷	انتظار	۹۲۵	بنیادگرایی	۱۰۳	ظهور
	۱۵۴۵	ظهور	۹۲۰	تحلیل گفتمان	۶۲	انقلاب اسلامی
	۶۱۹	دکترین مهدویت	۹۱۹	مهدویت‌نگاری	۵۷	شیعه
	۵۳۰	عصر غیبت	۹۱۱	آیات مهدویت	۵۹	غیبت
	۴۰۱	غیبت	۸۹۴	نظام اجتماعی	۴۹	اهل سنت
	۳۸۷	شیعه	۸۹۱	معارف مهدویت	۵۷	آموزه‌های مهدویت
	۳۲۵	اهل سنت	۸۹۱	روان‌شناسی انتظار	۴۶	آخرالزمان
	آموزش	۸۸۴	ادعای مهدویت	۴۶	مدعیان دروغین	

در جدول فوق مفاهیم پر قدرت هر شاخص با وزن نرمال شده در شبکه مشخص است. در سنجه مرکزیت درجه مفاهیم "انتظار"، "مهدی موعود" و "ظهور" دارای بیشترین لینک دریافتی هستند؛ همچنین مفاهیم "باورهای مهدویت"، "مهدویت‌اندیشی" و "بنیادگرایی" دارای بیشترین وزن در شاخص مرکزیت نزدیکی هستند و مفاهیم "مهدی موعود"، "آموزه‌های مهدویت" و "انتظار" دارای بیشترین وزن نرمال شده شاخص بینابینی هستند.

برای رؤیت‌پذیری بیشتر، دو نمونه از شبکه مفاهیم با شاخص‌های مرکزیت درجه و مرکزیت بینابینی در شکل ۴ بازنمایی شده است. همان‌گونه مشاهده می‌شود مفهوم انتظار با وزن ۱۵۶۷ واسطه برقراری بین دو دسته از مفاهیم دیگر قرار گرفته و سبب تقویت لینک آن‌ها به هم شده است. همچنین در سمت راست، مفاهیم پر قدرت بر اساس شاخص مرکزیت درجه در روی نقشه به خوبی مشاهده می‌شود.

شکل ۴. نمونه سنجه‌های قدرتمند مرکزیت درجه و مرکزیت بینابینی

تمرکز در شبکه مفهومی حوزه مهدویت در ایران بر اساس شاخص‌های مرکزیت در جدول زیر مشاهده می‌شود.

جدول ۸. شاخص تمرکز شبکه مفهومی در حوزه دانش مهدویت

متون حوزه	تمرکز شبکه (مرکزیت رتبه)	تمرکز شبکه (مرکزیت نزدیکی)	تمرکز شبکه (مرکزیت بینابینی)	تمرکز شبکه (مرکزیت بردار ویژه)
مقالات علمی	۶/۷۵۱	%۸۱/۹۱	%۷۲/۲۶	۱/۷۷

در جدول ۸ میزان نمره تمرکز شبکه در مقالات این حوزه به تفکیک ارائه شده است. با مشاهده داده‌های این جدول، تمرکز شبکه بر اساس مرکزیت رتبه ۶/۷۵ است که معنای آن این است که بیش از ۶ درصد ارتباطات شکل گرفته است. همچنین، بر اساس شاخص نزدیکی بیش از ۸۱ درصد از مفاهیم به واسطه نزدیکی با مفاهیم پر قدرت درون شبکه اهمیت پیدا می‌کنند و بر اساس شاخص بینابینی ۷۲ درصد از مفاهیم در شکل‌گیری شبکه نقش داشته‌اند. نمره شاخص بردار ویژه ۱/۷۷ است. به این معنا که حدود دو درصد از مفاهیم بر اساس این شاخص جزء مفاهیم با اهمیت و ویژه در شبکه هستند. این مفاهیم در شکل ۳ مشخص شده‌اند.

جدول ۸. ساختار شبکه مفهومی حوزه دانش مهدویت از لحاظ پیوستگی و گسستگی

مقالات حوزه	تعداد گره‌ها	تعداد پیوندها	تراکم شبکه	درصد تراکم	ضریب خوشه‌بندی شبکه
مقالات	۳۰۵	۵۱۸۴	۰/۰۵۵۴	%۵	۲/۱۱۰

در جدول ۸ تعداد گره‌ها، تعداد پیوندهای شکل گرفته و همچنین تراکم و ضریب خوشه‌بندی شبکه مفهومی دانش مهدویت پژوهی ارائه شده است. تراکم به عنوان تعداد روابط مستقیم بین عامل‌ها، در یک شبکه تعریف شده و دربردارنده بالاترین سهم در میان روابط ممکن در شبکه است. به طور کلی تراکم شبکه عددی است که در محدوده‌ای بین یک و صفر قرار می‌گیرد؛ هر چه نمره تراکم شبکه به سمت یک نزدیک‌تر باشد، نشان‌دهنده تراکم بیشتر و هر چه به سمت صفر نزدیک باشد، نشان‌دهنده سستی و گسستگی شبکه است. تراکم در این حوزه بدین معناست که تقریباً ۵ درصد از تمام ارتباطات ممکن در کل شبکه به نمایش درآمده‌اند؛ به عبارتی، شبکه مفهومی حوزه مهدویت در ایران شبکه‌ای گسسته نیست، اما پرتراکم هم نیست. همچنین ضریب خوشه‌بندی مفاهیم شبکه بیش از ۲ درصد است. بنابراین، می‌توان گفت در شبکه مفهومی حوزه مهدویت تقریباً حدود ۲ مفهوم در اطراف هر عامل موجود در آن، متراکم شده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

در این بخش، به ترتیب پرسش‌های پژوهش، ابتدا نتایج و تحلیل آن و در صورتی که در پیشینه‌های معرفی شده یافته مرتبگی باشد، نتایج مورد مقایسه و تحلیل قرار می‌گیرد.

نتایج داده‌های توصیفی در مورد روند افزایش پژوهش‌های مهدویت نشان داد، حجم مقالات این زمینه از دانش در زبان فارسی روزبه‌روز بیشتر می‌شود. مطمئناً با بررسی سایر قالب‌ها از جمله کتاب‌ها، پایان‌نامه‌های تحصیلی، طرح‌های پژوهشی و همچنین مقالات کوتاه نشریات و روزنامه‌ها اهمیت نگارش این دانش بیشتر مشخص می‌شود. یافته‌های این پژوهش نشان داد، پژوهشگران به طور گسترده اهمیت و چالش‌های این مباحث کلامی در جوامع دانشگاهی و حوزه‌ای را درک کرده‌اند. مروری بر پیشینه‌های این پژوهش نشان می‌دهد مفاهیم و موضوعات اسلام و قرآن در سطح ملی و بین‌المللی در یک دهه اخیر نیز رو به افزایش است. یافته‌های خاصه و دیگران (۱۳۹۵)، قاضی‌زاده، سهیلی و خاصه (۱۳۹۷)، شرفی، شقاقی و پاشنگ (۱۳۹۸)، محمدی مزرعه‌شاهی و قصابیان، (۱۳۹۹)، باقری، محمدی و شفیع (۲۰۱۷)، صادقیان (۲۰۱۸)، کریمی، محمد و شاه احمدی (۲۰۲۱) از لحاظ رشد پژوهش‌های حوزه اسلام و قرآن با یافته این پژوهش همسو است.

نتایج حاکی از آن است که از سال ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۸ یک ریتم یکنواخت در تعداد نگارش مقالات وجود داشته و نرخ رشد کمی دارند. همچنین مقالات به زبان عربی و انگلیسی در نشریات داخلی بسیار اندک است. نگارش مقالات به زبان غیرفارسی سبب رؤیت‌پذیری و بسط و گسترش این حوزه دانشی در سطح جهانی خواهد شد و توجه سایر پژوهشگران کشورهای جهان را به موضوع مهدویت جلب کرده و در نهایت ما شاهد تولید دانش بیشتری در این حوزه خواهیم بود.

یافته‌های توصیفی در مورد مجلات این حوزه نشان داد مجلات «انتظار موعود، مشرق موعود، دکترین مهدویت، پژوهشنامه مهدویت و مطالعات مهدویت» بیش از ۵۷ درصد مقالات حوزه مهدویت را منتشر کرده‌اند. در واقع می‌توان گفت این ۵ مجله جزء مجلات هسته این حوزه محسوب می‌شوند. نتایج حاکی از این است تعداد مجلاتی که به طور ویژه مقالات حوزه مهدویت را منتشر می‌کنند، اندک است. به نظر می‌رسد با توجه به گسترش دانش این حوزه در کشور ایران و همچنین پژوهشگرانی که در سایر کشورهای هم‌مذهب فعالیت دارند، انتظار می‌رود مجلات این حوزه در دانشگاه‌ها و مراکزی حوزه علمیه افزایش پیدا کند. نتیجه این بخش با پژوهش مطلبی و علیپور حافظی (۱۴۰۱) همسو نیست. این نویسندگان در پژوهشی موضوع امام رضا (ع) را مورد پژوهش قرار دادند.

از لحاظ تعداد نویسندگانی که در این حوزه پژوهش می‌کنند، باید گفت حوزه مهدویت پژوهی دولتمند است. اما نکته جالب توجه تعداد نویسندگان تأثیرگذار است؛ به عبارتی، نویسندگان هسته شکل نگرفته است.

در هر حوزه دانشی عده‌ای در طول یک زمان مشخص به نویسندگان هسته آن حوزه تبدیل می‌شوند، اما یافته‌های توصیفی این پژوهش نشانی از نویسندگان تأثیرگذار در این حوزه ندارد. همچنین، در این پژوهش مشخص شد نویسندگان از الگوی همکاری گروهی به صورت هم‌نویسندگی کمتر مشارکت می‌کنند. جهان در عصری با پدیده جهانی شدن و رشد فزاینده ارتباطات همه جانبه در فراسوی مرزهای جغرافیایی روبه‌رو است. در چنین وضعیتی و با توجه به شرایط کنونی دنیای علم و فناوری، متخصصان و پژوهشگران ناچار هستند به سوی ارتباطات بیشتر و پدیده «همکاری علمی» و «تألیف مشترک» روی آورند؛ چرا که یک فرد متخصص به ندرت می‌تواند تمام تخصص، مهارت، منابع و امکانات لازم برای غلبه بر مشکلات پژوهشی در چنین شرایطی داشته باشد. به دلیل این که حوزه مهدویت در حوزه‌های علمیه نیز آموزش و پژوهش می‌شود. به نظر می‌رسد روابط علمی بین دانشگاه و حوزه‌های علمیه در موضوع مهدویت در حد کمی است. یافته این پژوهش با پژوهش اسدی و دیگران (۱۳۹۴)، همسو است. آن‌ها در پژوهش خود نشان دادند مشارکت قابل توجهی بین دانشگاهیان و حوزویان برقرار نیست (به نقل از علیپور حافظی و مطلبی، ۱۴۰۱).

با توجه به تنوع مقالات تولید شده در این حوزه، به نظر می‌رسد روابط میان‌رشته‌ای زیادی با سایر حوزه‌ها وجود داشته باشد. هرچند از لحاظ تنوع موضوعی، خوشه‌های میان‌رشته‌ای نسبتاً خوبی برقرار شده، اما تعداد مقالات میان‌رشته‌ای زیاد نیست، به عبارتی، هنوز این حوزه نتوانسته است در سایر حوزه‌ها ارتباطات وسیعی داشته باشد؛ مانند: کاربرد مهدویت پژوهی در جامعه‌شناسی ایرانیان یا فعالیت‌های مهدویت در مباحث روان‌شناسی جوانان. بنابراین، ذکر داده‌های این پرسش به معنی میان‌رشته‌ای بودن این حوزه علمی نیست. در مجموع، داده‌های مندرج، نشانه‌هایی از گسترش حوزه دانش مهدویت پژوهی در سایر عرصه‌های مطالعاتی مانند: علوم اجتماعی به طور کلی و جامعه‌شناسی به صورت خاص، علوم تاریخی و سیاسی، آموزش و فلسفه، هنر و ادبیات ... در ایران دارد.

مفاهیم مورد بحث در مقالات این حوزه متنوع است. یافته‌ها نشان داد مفاهیم قدیمی همچون: "ظهور، مهدی موعود، آموزه‌های مهدویت، غیبت" ... از مفاهیم پربسامد و غالب این حوزه هستند. اما در دهه اخیر پدیده‌های نوظهوری مفهومی مانند: "مدعیان دروغین، مهدویت و اهل سنت، مسئله سلفی‌گری، آسیب‌شناسی، جهانی شدن، آینده‌نگاری، آینده پژوهی، نقد مهدویت، مفهوم انکار مهدویت، مضامین اجتماعی مهدویت و فرهنگ مهدویت" وارد مقالات علمی ایرانیان شده است. این یافته‌ها نشان از این دارد که این مفاهیم، توجه نویسندگان را به خود جلب کرده و از مسائل مهم مورد علاقه پژوهشگران بوده است. همچنین ظهور مفاهیمی در مقالات این حوزه مانند "امام خمینی، رهبر معظم، انقلاب اسلامی ایران، جهانی‌سازی" و غیره نشان‌دهنده اهمیت و

تأثیر آن در گستره این دانش در ایران دارد. در مجموع، می‌توان گفت وجود ۱۳۴۰ مفهوم یا کلیدواژه تأییدی بر این ادا دارد. همین نکته باعث شده است که خوشه‌های موضوعی زیادی شکل بگیرد.

ظهور مفهوم "امام رضا (ع)" در چند پژوهش مرتبط با مهدویت به نحوی با یافته مطلبی و علیپور حافظی (۱۴۰۱) همسو است. این دو پژوهشگر در مطالعه‌ای، پژوهش‌های مرتبط با امام رضا (ع) را به شیوه علم‌سنجی مورد تحلیل قرار دادند.

نتایج خوشه‌بندی هوشمند بر اساس تحلیل هم‌واژگانی مقالات نشان داد پژوهش‌های این حوزه از لحاظ موضوعی را می‌توان به ۲۱ خوشه نسبتاً مستقل تقسیم کرد. ایجاد این تعداد خوشه برای این حوزه کوچک پژوهشی شاید کم‌سابقه باشد. این حجم از موضوعات مجزا در این حوزه پژوهشی در ایران نشان می‌دهد پژوهشگران به درستی زمینه‌های مستعد پژوهشی را درک کرده‌اند. خوشه‌بندی مفاهیم به قصد آگاهی از روابط مفهومی بین مقالات این حوزه انجام گرفت. هر یک از این خوشه‌ها می‌توانند زمینه مطالعه در آینده پژوهی این حوزه را فراهم کنند. به طور کلی خوشه‌های موضوعی شکل گرفته به شرح پاراگراف زیر تشریح می‌گردد.

خوشه اول مرتبط است با تأثیر انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی و رهبری مقام معظم رهبری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در جهانی‌شدن مسئله مهدویت. در خوشه دوم موضوع مقالات بیشتر حول محور روایات، احادیث و تفاسیر قرآن در رابطه با مهدویت شکل گرفته است. همچنین خوشه سوم ناظر به مفاهیم پیرامون چالش‌های اجتماعی مرتبط با باور مهدویت است. خوشه چهارم مرتبط با روایات امامان و پیامبر اسلام درباره موضوع مهدویت در آن مقطع از تاریخ اسلام است. در خوشه پنجم مباحث مهم آموزه‌های مهدویت در نظام و روابط اجتماعی مطرح شده و این خوشه دارای مضامین اجتماعی در جامعه نسبت به مهدویت است. خوشه ششم نشان می‌دهد که مفاهیم شکل گرفته در آن از اصالت فردی و خانوادگی و رفتار اجتماعی مردم در باورهای مهدویت و مبارزه با سلفی‌گری حکایت می‌کند. خوشه هفتم آینده‌پژوهی در حوزه مهدویت و همچنین سیاستگذاری علمی و پژوهشی در این باره را نشان می‌دهد. در خوشه هشتم موضوعاتی پیرامون تاریخ، فرهنگ، تمدن و پدیدارشناسی مهدویت شکل گرفته است. خوشه نهم که یکی از خوشه‌های مهم است، به مدعیان دروغین، انحرافات و جریان‌های انحرافی در مهدویت که در یک دهه اخیر وارد ادبیات این حوزه شده اختصاص یافته است. پژوهش‌هایی در تبیین و آسیب‌شناسی مفاهیم انحرافات و مدعیان مهدویت انجام شده است؛ از جمله پژوهش انیسه (۱۴۰۲). وی در پژوهشی شخصیت امام مهدی (عج) را از دیدگاه مقام معظم رهبری انقلاب اسلامی مورد پژوهش قرار داد. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که با توجه به اندیشه قرآنی مقام معظم رهبری نسبت به ابعاد شخصیت مهدی صاحب زمان، انحراف از آن غیرممکن است. خوشه دهم مباحث حقوق بشر و بحث بسیار مهم و تأثیرگذار دکتربین مهدویت را پوشش می‌دهد. در خوشه یازدهم تحلیل گفتمان مهدویت

در اسلام و جامعه به عنوان بعد نظری مورد توجه بوده است. خوشه دوازدهم ناظر بر مسئله عقل‌گرایی، نظریه‌پردازی از دیدگاه عالمان اسلام است. خوشه سیزدهم پیرامون نقد مهدویت در فضای مجازی و مسائلی همچون جنگ نرم و شبهات آن در سال‌های اخیر شکل گرفته است. خوشه چهاردهم مربوط به آسیب‌شناسی روایات مهدویت است و خوشه پانزدهم به طور خاص ناظر به دیدگاه‌ها و روایات اهل سنت در مسئله مهدویت است. خوشه شانزدهم به مفاهیم اجتماعی دیگری همچون امر به معروف و نهی از منکر و ریشه تاریخی مهدویت در آن می‌پردازد. بیشتر مفاهیم خوشه هفدهم که خوشه کوچکی است، حول محور مسئله وحدت ملت‌ها و نظام‌های سیاسی با ریشه مهدویت است. خوشه هجدهم مفهوم تقیه، حکمت و سنت خداوند در عصر ظهور و غیبت امام زمان را پوشش می‌دهد. در خوشه نوزدهم به طور مستقل زمینه مطالعات ادبیات و شعر با موضوع مهدویت مطرح شده است. در خوشه‌های کم حجم بیست و بیست‌ویک مفاهیمی همچون بنیادگرایی، سنت‌گرایی و تقابل با مدرنیته و گرایش‌های خاص دینی آمده است

خوشه‌بندی مفاهیم شکل گرفته در حوزه مهدویت پژوهی زمینه مناسبی برای پژوهش‌های کیفی و نظری فراهم خواهد کرد. مزیت استخراج این خوشه‌های اطلاعاتی علاوه بر این که پژوهشگران را با ابعاد پژوهش‌هایی که تاکنون در این حوزه انجام شده آشنا می‌کند، در روند آینده پژوهی این حوزه بسیار مؤثر خواهد بود.

ترسیم نقشه مفهومی حوزه دانش مهدویت پژوهی بر اساس مقالات تولید شده این حوزه، از دیگر نتایج این پژوهش بود. تحلیل نقشه‌ها بدین معناست که مفاهیم حوزه مهدویت پژوهی مترابست است و ارتباط بین مفاهیم در نقشه به خوبی نمایان است. در این نقشه‌ها روابط پیچیده و لینک‌های بسیار گسترده‌ای صورت گرفته است. مفاهیم داغ و مستعد با گره بزرگ‌تر مشخص است. با توجه به نمره قدرت لینک مفاهیم در شبکه، به نظر می‌رسد حداقل ۴۰ مفهوم اصلی و مهم این حوزه هم‌رخدادی‌های بیشتری در شبکه مفهومی دارند و تأثیر یکی بر دیگری مشهود است. در این میان، لینک‌های قدرتمندی حول محورهای مفهوم "انتظار" با مفهوم "مهدی موعود"، مفهوم "انقلاب اسلامی" با مفهوم "انتظار"، "مهدی موعود" با مفهوم "آخرالزمان"، "آینده پژوهی" با "مهدویت پژوهی" و مفهوم "دکترین مهدویت" با مفهوم "ظهور" بر روش شبکه شکل گرفته است. به نظر می‌رسد دلیل روابط مفهومی، تنیدگی مفهومی نزدیک به هم در پژوهش‌های این حوزه باشد.

بر اساس شاخص‌های سنجش شبکه اجتماعی که بر روی مقالات محاسبه گردید، مفاهیم حوزه مهدویت باعث شبکه‌ای منسجم و یکدست در این حوزه شده است؛ به عبارتی، این مفاهیم در اکثر مقالات حضور دارند و حضور آن‌ها موجب انسجام شبکه شده است. همین‌طور مفاهیمی همچون "مهدی موعود، انتظار، مهدی موعود، ظهور، انقلاب اسلامی، شیعه، غیبت، اهل سنت، آموزه‌های مهدویت، آخرالزمان، مدعیان دروغین" بر اساس شاخص رتبه به دلیل دریافت لینک‌های زیادی در شبکه از این لحاظ رتبه خوبی در شبکه دارد.

همچنین بر اساس شاخص نزدیکی، مفاهیم "باورهای مهدویت، مهدویت‌اندیشی، بنیادگرایی، مهدویت‌نگاری، آیات مهدویت، نظام اجتماعی، معارف مهدویت و روان‌شناسی انتظار" به واسطه ارتباط با مفاهیم مهم و پر وزن، مورد توجه قرار گرفته‌اند. به عبارت دیگر، خود مفاهیم دارای لینک کمتری هستند اما چون با مفاهیم پر قدرتی در شبکه نزدیک هستند بر اساس این شاخص گره آن‌ها بزرگتر است. به نظر می‌رسد، مفاهیم این شاخص از موضوعات اصلی حوزه نباشد، اما برای تبیین مفاهیم اصلی در شاخص رتبه، مورد توجه هستند. در بحث مفهوم "باور به مهدویت و روان‌شناسی انتظار" نتایج این پژوهش با پژوهش جایروند (۱۴۰۲) همسو است. جایروند (۱۴۰۲) در پژوهشی جنبه‌های روان‌شناختی مفهوم "انتظار" و "باورداشت مهدویت" را مورد پژوهش قرار داد. نتایج پژوهش وی نشان داد، سبک زندگی انتظار محور و باورداشت مهدویت موجب می‌شود انسان درک بیشتر و عمیق‌تری از خود و خدای خود داشته باشد.

نقشه‌ها تفسیرهای زیادی دارند؛ مثلاً در شاخص بینابینی، مفهوم انتظار موجب ارتباط مفاهیم زیادی با هم شده است. بر اساس این شاخص اکثریت مفاهیم پر بسامد در انسجام شبکه مفهومی حوزه مهدویت نقش مهمی دارند. می‌توان نتیجه گرفت تراکم شبکه مفهومی مقالات متوسط است و مفاهیم در ارتباط قابل قبولی هستند. در مجموع، با توجه به تراکم و ضریب خوشه‌بندی، شبکه مفهومی حوزه مهدویت در ایران، شبکه‌ای تقریباً منسجم و با تراکم متوسط است. به نظر می‌رسد تنوع مفاهیم غیرتخصصی وارد شده به این حوزه، از دلایل عدم شکل‌گیری کامل مفاهیم باشد.

این پژوهش تصویر کلانی از مفاهیم، خوشه‌های مفهومی و روابط مفاهیم در مقالات تولید شده حوزه مهدویت را نشان داد و همچنین زمینه مستعدی را برای پژوهش‌های آینده این حوزه فراهم کرد. امید است پژوهشگران به نتایج به دست آمده از این پژوهش اهتمام ورزند و از نتایج آن استفاده نمایند.

پیشنهادها

۱. با توجه به رشد منابع اطلاعاتی و تمایل گسترده علاقه‌مندان به پژوهش در این حوزه، در کنار ایجاد رشته مهدویت‌پژوهی در دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری در ایران، پذیرش دانشجویان خارج از کشور در دانشگاه‌های داخل به بسط و گسترش دانش مهدویت پژوهی در عرصه بین‌المللی کمک شایانی خواهد کرد.
۲. گسترش مجله‌های تخصصی به زبان عربی و انگلیسی در ایران جهت رؤیت‌پذیری و بسط و گسترش این دانش در جهان مؤثر خواهد بود.
۳. انجام پژوهش‌ها با زبان‌های عربی و انگلیسی توصیه می‌گردد.
۴. گسترش همکاری و هم‌نویسندگی در داخل و خارج از کشور جهت پژوهش‌های عمیق‌تر ضروری است.
۵. جلوگیری از پژوهش‌های تکراری و سمت‌وسو دادن به کشف مفاهیم جدید و ناشناخته باعث تقویت بنیاد این حوزه در جهان خواهد شد.

سپاسگزاری

نویسندگان از رئیس محترم پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی غرب کشور در دانشگاه رازی و همچنین از سردبیر محترم نشریه وزین کتابداری و اطلاع‌رسانی آستان قدس رضوی و داوران محترم سپاسگزاری می‌نمایند.

منابع

- احمدی، حمید؛ عصاره، فریده (۱۳۹۶). بررسی مفاهیم، تعاریف و کارکردهای تحلیل هم‌واژگانی. *مجله مطالعات ملی کتابداری و سازمان‌دهی اطلاعات*، ۲۸(۱)، ۱۲۵-۱۴۵. <https://www.sid.ir/paper/224340/fa>
- الهی نژاد، حسین (۱۳۹۸). مدیریت دانش مهدویت پژوهی با کاربست دانش آینده پژوهی. *مدیریت دانش اسلامی*، ۱۱(۱)، ۵۶-۷۴.
- الهی نژاد، حسین (۱۳۹۱). *درآمدی بر فلسفه مهدویت پژوهی*. قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- انسبه، زهرا (۱۴۰۲). شخصیت‌شناسی امام مهدی (عج) در اندیشه قرآنی مقام معظم رهبری. *موعود پژوهی*، ۹، ۸۹-۱۱۱.
- بهروز لک، غلامرضا (۱۳۸۶). مهدویت پژوهی؛ ضرورت‌ها و بایسته‌ها. *انتظار موعود*، ۲۰، <https://ensani.ir/fa/article/187739>.
- جایروند، حمداله (۱۴۰۲). کارکردهای روان‌شناختی باورداشت مهدویت و سبک زندگی انتظار محور. *روان‌شناختی اجتماعی*، ۱۱(۶۸)، ۱۲۹-۱۴۹.
- حصارکی، نعمت اله (۱۳۹۰). *کتاب‌شناسی توصیفی مهدویت*. پیام، ۱۰۶.
- خاصه، علی اکبر؛ صادقی، سعید؛ عزتی، ابراهیم؛ غفاری، سعید (۱۳۹۵). بررسی جایگاه مطالعات قرآنی در تولید علم جهانی با استفاده از فنون علم‌سنجی. *مطالعات قرآنی*، ۷(۲۸)، ۴۷-۶۹. https://qsf.jiroft.iau.ir/article_pdf
- سلیمان، خدا مراد (۱۳۹۱). *کتاب‌شناسی موضوعی مهدویت*. مرییان، ۴۱. <https://www.noormags.ir/view/915932>
- شاکری زواردهی، روح‌الله (۱۴۰۲). بررسی کارکرد شناسانه باور داشت آموزه مهدویت با رویکرد اجتماعی. *فصلنامه اسلام و مطالعات اجتماعی*، ۱۰(۴)، ۷-۳۳. DOI:10.22081/JISS.2023.65529.1979
- شرفی، علی؛ شقاقی، علی؛ پاشنگ، محمدرضا (۱۳۹۸). تحلیل علم‌سنجی تولیدات علمی در حوزه تمدن اسلامی. *علوم و فنون مدیریت اطلاعات*، ۵(۳)، ۳۳-۶۵. DOI:10.22.91/STIM.2019.1488
- عرفان، امیر محسن (۱۳۹۹). نیازسنجی مهدویت پژوهی (گستره، ضرورت، برون‌داد). *مشرق موعود*، ۴(۵۳)، ۱۹۵-۲۱۹.
- قاضی‌زاده، حمید؛ سهیلی، فرامرز؛ خاصه، علی اکبر (۱۳۹۷). ترسیم ساختار دانش در پژوهش‌های علوم قرآن و حدیث ایران با استفاده از تحلیل هم‌واژگانی. *پژوهش‌نامه علم‌سنجی*، ۴(۸)، ۱۰۱-۱۱۲.
- محمدی مزرعه شاهی، مجتبی؛ قصابیان، اعظم (۱۳۹۹). تحلیل موضوعی پژوهش‌های علوم اسلامی در نشریات فارسی ایران. *پژوهشنامه علوم انسانی اسلامی*، ۷(۱۳)، ۷-۲۸. http://journals.miu.ac.ir/article_5866.html?lang=en
- مطلبی، داریوش؛ علیپور حافظی، مهدی (۱۴۰۲). نگاهی به پژوهش‌های حوزه موضوعی امام رضا (ع). *مطالعات علم‌سنجی، فصلنامه علمی فرهنگ رضوی*، ۱۱(۲)، ۸۳-۱۲۲. DOI:10.22034/FARZV.2022.329750.1745
- ملکی راد، محمود (۱۳۹۸). مدیریت دانش در حوزه مطالعات مهدوی. *مدیریت دانش اسلامی*، ۱۱(۱)، ۷۵-۱۱۲.

ولی پور، جعفر (۱۴۰۲). تحلیل محتوای کتاب‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و میزان توجه به مباحث مهدویت. *آفاق علوم انسانی*، ۷ (۷۹)، ۷۱-۹۱.

References

- Ahmadi, H., & Osareh F. (2016) An Overview of the Functions of Co-word analysis. *Librarianship and Information Organization Studies*, 28(1), 125-145. (in Persian).
- Ansieh, Z. (2023). Personality of Imam Mahdi in the Quranic Thought Leader of the Islamic Revolution. *The Promised Research*, 9, 89-111. (in Persian)
- Bagheri, P., Mohammadi, M. R., & Shafiei, N. (2017). Thematic Analysis of Persian Documents in the Field of Quran Study and Medicine in National Scientific-Research Journals from 1992 to 2013, An Opportunity for Evidence Based Decision Making. *Journal of Religion and Health*, 56(3), 755-775.
- Behrouz Lak, G. (2006). Mahadvit study; Necessities and obligations. *Entizar-E- moud Awating the Promised*, 20. (in Persian)
- Elahinejad, H. (2012). *An introduction to the philosophy of Mahdoite studies*. Qom: Research Institute of Islamic Sciences and Culture. (in Persian)
- Elahinejad, H. (2018). Knowledge management of Mahdavit research with the application of futurology knowledge. *Journal of Islamic Knowledge Management*, 1(1), 56-74. DOI:10.22081/JIKM.2019.67125. (in Persian)
- Fu, C., Zeng, W., Ding, R., Mao, C. J., & He, C. B. (2017). Social Network Analysis of China Computer Federation Co-author Network. *Human Centered Computing*, 10745, 422-432. DOI:10.1007/978-3-319-74521-3_45
- Ghazizadeh, H., Sohaili, F., & Khase, A. (2017). Delineation of the structure of knowledge in the researches of Quranic and hadith sciences in Iran by using Co-Word Analysis. *Journal of Scientometric Research*, 4(8), 101-112 (in Persian)
- Hesarki, N. (2010). Descriptive bibliography of Mahdism. *Payam*, 106. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/930112>. (in Persian)
- Husain, S., Zafar, M., & Ullah, R. (2020). Ramadan and public health: a bibliometric analysis of top cited articles from 2004 to 2019. *Journal of Infection and Public Health*, 2(13) 275-280. <https://doi.org/10.1016/j.jiph.2019.11.006>
- Irfan, A. M. (2019). Mahdavit research needs assessment (extent, necessity, output). *The Promised East*, 4(53), 195-219. (in Persian)
- Jayervand, H. (2023). Psychological functions of Mahdism belief and expectation- oriented life style. *Journal of Social Psychology*, 11(68), 129-142. (in Persian)
- Karimi, R., Mohammadi, M., & Shah Ahmadi, M. R. (2021). Investigating the Scientometrics of the Studies Conducted in the Field of Islam Based on WOS Database. *Religious Inquiries*, 12(1), 131-15. DOI: 10.22034/RI.2022.292527.1503. (in Persian)
- Khasseh, A., Sadeghi, S., Ezzati, I., & Ghaffari, S. (2015). Examining the position of Quranic studies in the production of global science using scientometric techniques. *Quranic Studies*, 7(28), 47-69. (in Persian)
- Liu, G. Y., Hu, J. M., & Wang, H. L. (2012). A co-word analysis of digital library field in China. *Scientometrics*, (1) , 203-217. <https://doi.org/10.1007/s11192-011-0586-4>

- Maleki Rad, M. (2018). Knowledge management in the field of Mahdavi studies. *Islamic Knowledge Management*, 1(1), 75-112. (in Persian)
- Matlabi, D., & Alipour Hafezi, M. (2022). A look at researches in the subject area of Imam Reza (AS). *A Scientometric Study, Farhang Razavi Scientific Quarterly*, 11(2), 122-83. (in Persian)
- Mohammadi, M., & Qasabian, A. (2019). Thematic analysis of Islamic science research in Iranian Persian publications. *Journal of Islamic Humanities*, 7(13), 7-28. (in Persian)
- Sadeghian, N. (2018). Qur'anic Studies based on Web of Science. *International Journal of Information Science and Management (IJISM)*, 2(16), 89-79. https://www.researchgate.net/330039858_Qur%27anic_Studies_Web_of_Science.
- Şenel, E. (2018). Health and Religions: a bibliometric analysis of health literature related to Abrahamic Religions between 1975 and 2017. *Journal of Religion and Health*, 5(57). DOI:10.1007/s10943-018-0665-4
- Shakri Zavardehi, R. (2023). Studying the scientific function of the doctrine of Mahdism with a social approach. *Quarterly Journal of Islam and Social Studies*, 10(4), 7-33. (in Persian)
- Sharfi, A., Shaghghi, A., & Pashang, M. R. (2019). Scientometric analysis of scientific productions in the field of Islamic civilization. *Science and Techniques of Information Management*, 5(3), 33-65. (in Persian)
- Suleiman, K. M. (2011). Thematic bibliography of Mahdism. *Morabian*, 41. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/915932>. (in Persian)
- Valipour, J. (2023). Analysis of the content of the books of the intellectual development center for children and adolescents and the level of attention paid to the topics of Mahdism. *Afaq Human Sciences*, 7(79), 71-91. <https://civilica.com/doc/1891352>. (in Persian)
- Van Eck, N. J., & Waltman, L. (2010). Software survey: vosviewer, a computer program for biblometric mapping. *Scientometrics*, 84(2), 523-538. DOI: 10.1007/s11192-009-0146-3